

Marek JARENTOWSKI

Warszawa

Mieszany system wyborczy w wersji „kombinacyjnej”, jako sposób wzmocnienia dużych partii politycznych na przykładzie Litwy

Streszczenie: Na Litwie, pomijając pierwsze tranzycyjne wybory, w wyborach do Sejmu od 1992 r. stosuje się mieszany system wyborczy w odmianie zwanej kombinacją lub superpozycją. Połowa mandatów obsadzana jest wedle formuły większości bezwzględnej, a druga połowa wedle formuły proporcjonalnej. Wyborca ma dwa głosy. W opracowaniu opisano też inne elementy systemu wyborczego i ich ewolucję. Głównym jednak pytaniem w badaniu było to czy wyniki wyborów w puli proporcjonalnej wprowadzają do parlamentu więcej partii, niż wyniki wyborów z puli większościowej. Okazuje się, że więcej partii i mniejsze partie dostają się do Sejmu właśnie dzięki formule większościowej. Przeczy to powszechnej tezie o tym, że formuła większościowa przyczynia się do zmniejszenia rozdrobnienia parlamentu i ułatwia utworzenie większościowego rządu. Ponadto, z obliczeń wynika, że druga tura, stosowana w puli większościowej, w 75% okręgów i tak potwierdza zwycięstwo kandydata, który zajął pierwsze miejsce w pierwszej turze.

Słowa kluczowe: Litwa, mieszany system wyborczy, wybory, kombinacja, superpozycja

Wprowadzenie

Mieszany system wyborczy często jest wprowadzany, jako panaceum na dolegliwości wynikające ze stosowania dotychczasowego systemu wyborczego. Wprowadzają go zarówno kraje narzekające na stosowany w nich dotychczas system większościowy (np. Nowa Zelandia), jak i kraje narzekające na swój system proporcjonalny (np. Włochy). Istnieje też taka grupa krajów wprowadzających mieszany system wyborczy, w których brak było przed jego wprowadzeniem aktualnych czy realnych doświadczeń z jakimkolwiek systemem wyborczym, a zatem doświadczenia te nie mogły być głównym motywem przyjęcia mieszanego systemu wyborczego. Są to kraje, w których przez krótszy lub dłuższy czas nie odbywały się wolne wybory. W krajach tych przyjęcie mieszanego systemu wyborczego, często przy okazji konstrukcji lub rekonstrukcji całego porządku demokratycznego, mogło być wynikiem zarówno świadomej decyzji, braku zdecydowania albo też wynikiem kompromisu podzielonych w tej kwestii elit politycznych. Mieszany system wyborczy jako kompromis, przyjęty został w Republice Federalnej Niemiec po drugiej wojnie światowej. Choć przed upadkiem demokracji w Niemczech stosowano system proporcjonalny, to jednak nie można uznać, że wprowadzenie następnie mieszanego systemu wyborczego było spowodowane „winą” systemu proporcjonalnego w załamaniu demokracji w Niemczech. Przykładem ostatniej ścieżki dochodzenia do mieszanego systemu wyborczego jest też Litwa, której elity polityczne nie miały

z kolei bliższych doświadczeń z systemem wyborczym funkcjonującym w warunkach wolnych wyborów (pomijając wybory „przełomowe” z 1990 r.), choć niewątpliwie miały one swoje preferencje i były w tej kwestii podzielone: Sajudis opowiadał się za systemem większościowym, a centrum i lewica za proporcjonalnym (Krupavicius, 1997, s. 544). Wprowadzaniu mieszanego systemu wyborczego w wersji „kombinacyjnej”, stosowanej na Litwie, towarzyszy też często nadzieja, że większościowy segment systemu wyborczego przyczyni się do wzmocnienia partii największych, czy wręcz zbliży system partyjny do dwupartyjności.

Celem opracowania jest próba ustalenia wpływu obu części (większościowej i proporcjonalnej) mieszanego systemu wyborczego w odmianie „kombinacyjnej” na rozdział owoców zwycięstwa wyborczego i na system partyjny. Chodzi przede wszystkim o odpowiedź na pytanie czy większościowy segment kombinacyjnego systemu wyborczego sprzyja – jak się powszechnie sądzi – partiom dużym? Badanie to, z zastosowaniem przede wszystkim metody ilościowej, przeprowadzono w oparciu o doświadczenia litewskie z lat 1992–2008. Na początku przedstawiono mechanizm litewskiego mieszanego systemu wyborczego, którego główne założenia pozostają bez zmian od 1992 r. Na marginesie, trwałość ta zasługuje na uwagę w kontekście braku w konstytucji litewskiej przepisu przesądzającego rodzaj systemu wyborczego, co teoretycznie ułatwia częste zmiany systemu wyborczego (*Konstytucja*, 2011, s. 426). Opisano także zachowania wyborcze (częściowo będące skutkiem systemu wyborczego), w tym strategię wyborców co do sposobu oddawania głosów oraz strategię partii politycznych i kandydatów. Przy bardziej szczegółowej analizie uwzględniono tylko wyniki głosowania i wyborów z 2008 r.¹

W badanym okresie na Litwie odbyło się wedle mieszanego systemu wyborczego pięć elekcji: w 1992, 1996, 2000, 2004 i 2008 r. [wybory „przełomowe” z 1990 r. odbyły się wedle formuły większości bezwzględnej (Ishiyama, 1997, s. 95–115)]. W 2012 r. odbyły się kolejne wybory wedle systemu mieszanego.

Elementy systemu wyborczego

Na Litwie stosowana jest odmiana mieszanego systemu wyborczego określana jako kombinacja lub superpozycja. Jej cechą wyróżniającą jest to, że występują dwa pokrywające się poziomy okręgów wyborczych, przy czym podział mandatów na obu poziomach odbywa się niezależnie². Na pierwszym poziomie występuje 71 pokrywających cały kraj jednomandatowych okręgów, w których wybory odbywają się wedle formuły większościowej, na drugim poziomie istnieje jeden ogólnokrajowy okręg wyborczy,

¹ Przystudiowanie wszystkich elekcji utrudnia fakt, iż nie wszystkie wyniki wyborów są udostępnione w Internecie oraz to, że wiele danych jest przedstawionych w sposób mało dogodny dla analizy ilościowej. Przykładowo liczby głosów oddanych na kandydatów w okręgach jednomandatowych podane są z pominięciem nazwy partii, która wystawiła kandydata. Wymaga to czasochłonnych ustaleń, która partia wystawiła danego kandydata i przenoszenia tych danych do arkusza kalkulacyjnego.

² Na temat odmian mieszanego systemu wyborczego piszą m.in. L. Massicotte, A. Blais (Massicotte, Blais, 1999, s. 341–366) oraz M. S. Shugart, M. P. Wattenberg (Shugart, Wattenberg, 2001, s. 9–24).

w którym obsadza się 70 mandatów wedle formuły proporcjonalnej. Wyborca na każdym poziomie ma po jednym głosie i może te głosy oddać na różne partie. Powyższe cechy dotyczą wszystkich elekcji z lat 1992–2008. Następne, bardziej szczegółowe cechy będą już różnicowały niekiedy poszczególne elekcje w badanym okresie. Przedstawione zostaną przede wszystkim rozwiązania obowiązujące w ostatnich omawianych wyborach (z 2008 r.) i tylko niektóre istotniejsze odmienne rozwiązania obowiązujące wcześniej.

Tytułem wyjaśnienia należy też stwierdzić, że litewski mieszany system wyborczy jest innym systemem niż niemiecki mieszany system wyborczy, zwany systemem kompensacyjnym. W systemie niemieckim, choć z punktu widzenia wyborcy wygląda on podobnie jak system litewski, najistotniejsze są głosy drugie (oddawane na listy partyjne), w oparciu o które dokonuje się podziału ogólnej liczby mandatów (a nie tylko ich proporcjonalnej puli, jak to ma miejsce na Litwie). W konsekwencji system niemiecki można uznać w istocie za system proporcjonalny, natomiast system litewski jest rzeczywiście systemem mieszanym.

W okręgach jednomandatowych obowiązuje formuła większości bezwzględnej. Kandydat jest uznany za wybranego, jeśli otrzymał ponad połowę głosów oddanych przez osoby uczestniczące w wyborach, pod warunkiem, że uczestniczyło w nich nie mniej niż 40% uprawnionych. Jeśli w wyborach uczestniczyło mniej niż 40% uprawnionych, kandydat może być również uznany za wybranego, jeśli jego większość głosów jest nie mniejsza niż jedna piąta ogólnej liczby uprawnionych do głosowania w okręgu (to ostatnie rozwiązanie nie było stosowane od początku). Jeśli żaden z kandydatów takiej większości głosów nie otrzyma, organizuje się drugą turę, w której uczestniczą dwaj najlepsi kandydaci. W drugiej turze mandat uzyskuje kandydat, który otrzymał więcej głosów. W roku 2000 jednorazowo zastosowano formułę większości względnej (Tarasiewicz, 2000, s. 1 i 3). Należy też zwrócić uwagę, że przepis mówi, że kandydat zostaje uznany za wybranego jeśli „otrzymał więcej niż połowę głosów oddanych przez wyborców, którzy uczestniczyli w wyborach”. Oznacza to, że jeśli kandydat otrzymał ponad połowę głosów tylko spośród głosów oddanych na wszystkich kandydatów, nie gwarantuje to jeszcze zwycięstwa (Ustawa, art. 88, ust. 2, zd. 1)³.

W okręgu wielomandatowym listy mogą wystawiać partie polityczne oraz ich koalicje (w 1992 r. listy mogły wystawiać także społeczne ruchy polityczne). Lista musi zawierać co najmniej 25 i nie więcej niż 141 nazwisk. Kandydat zgłoszony na liście może jednocześnie kandydować w okręgu jednomandatowym. W pierwszych wyborach wyborca głosował tylko na listę kandydatów, jako całość. Od 1996 r. może, choć nie musi, wskazać preferowanego kandydata na liście. Obecnie wyborca może głosować albo na samą partię, albo też w ramach tej partii może udzielić głosy preferencyjne maksymalnie pięciu kandydatom. Wybory w okręgu wielomandatowym uznaje się za przeprowadzone, jeśli wzięło w nich udział ponad 25% wyborców. W podziale mandatów w okręgu wielomandatowym uczestniczą te podmioty, na które głosowało co najmniej 5% wybor-

³ Taka sytuacja miała miejsce w wyborach z 2008 r. w okręgu wyborczym nr 23. Kandydat Lithuanian Social Democratic Party otrzymał co prawda 50,9% głosów (licząc tylko głosy oddane na kandydatów), ale uwzględniając również głosy „puste”, na których nie zaznaczono żadnego kandydata i karty źle wypełnione (nieważne), otrzymał tylko 48,1% głosów. Oznaczało to konieczność przeprowadzenia drugiej tury. Rzeczony kandydat ostatecznie uzyskał mandat.

ców „uczestniczących w wyborach”⁴. W 1992 r. próg wyborczy wynosił 4%. W przypadku organizacji mniejszości narodowych próg wyborczy w 1992 r. wynosił jedną pełną kwotę wyborczą (co oznacza niecałe 1,43% głosów), w 1996 r. – 2% głosów, a od 2000 r. muszą one osiągnąć taki sam próg jak inne partie. Wprowadzony od 1996 r. próg wyborczy dla koalicji wynosi 7%. Mandaty rozdziela się między partie za pomocą formuły Hare-Niemeyera (przy jedynym okręgu o wielkości wynoszącej 70 mandatów rodzaj formuły nie ma jednak większego wpływu na taki lub inny podział mandatów; może to być różnica jednego mandatu). W ramach listy partyjnej kandydaci otrzymują mandaty co do zasady według liczby otrzymanych głosów preferencyjnych, w szczególności jednak system ten ulegał zmianie (w wyborach w latach 1996–2004 był bardziej skomplikowany).

Tabela 1

Charakterystyka systemu wyborczego i zachowań wyborczych w wyborach do Sejmu litewskiego, 1992–2008⁵

Elementy systemu wyborczego	1992	1996	2000	2004	2008
Formuła wyborcza w okręgach jednomandatowych	M	M	P	M	M
Formuła wyborcza w okręgu wielomandatowym	Hare-Niemeyer				
Próg wyborczy dla partii	4%	5%	5%	5%	5%
Próg wyborczy dla koalicji	j.w.	7%	7%	7%	7%
Próg wyborczy dla mniejszości narodowych	1,43%	2%	5%	5%	5%
Niektóre ilościowe wskaźniki zachowań wyborczych					
Liczba partii uczestniczących w wyborach w okręgu wielomandatowym*	17	24	15	15	16
Liczba partii, które otrzymały mandaty w okręgu wielomandatowym*	5	5	4	6	7
Liczba partii, które otrzymały mandaty w okręgach jednomandatowych (w tym kandydaci niezależni)*	9	17	16	12	14

Objaśnienie skrótów: M – formuła większości bezwzględnej z drugą turą; P – formuła większości względnej.

* Partie wystawiające w okręgu wielomandatowym listy wspólne traktowano jako jedną partię.

Jeśli chodzi o inne istotne postanowienia prawa (ale już nie systemu) wyborczego, należy wspomnieć, że zgłoszenie niezależnego kandydata w okręgu jednomandatowym wymaga poparcia tego zgłoszenia podpisami 1000 wyborców. Partie zarejestrowane i działające zgodnie z ustawą o partiach politycznych (*Law*, 2010), zwolnione są z obowiązku zbierania podpisów. Ponadto, zgłoszenie kandydata w okręgu jednomandatowym wymaga wpłacenia kaucji w wysokości jednej przeciętnej płacy miesięcznej; w przypadku list kandydatów w okręgu wielomandatowym kaucja wynosi 20-krotność takiej płacy. Kaucje zwraca się po wyborach po złożeniu przez partie i kandydatów sprawozdań finansowych.

⁴ Z czasem dodano rozwiązanie przewidujące, że w przypadku, gdy na listy uprawnione do udziału w podziale mandatów oddano w sumie mniej niż 60% głosów, do list uprawnionych do udziału w podziale mandatów dołącza się kolejne listy z największą liczbą głosów, tak by w sumie w podziale mandatów uczestniczyły listy, na które oddano nie mniej niż 60% głosów.

⁵ Wszystkie tabele zostały opracowane przez autora tekstu.

W systemie litewskim koalicja występuje pod wspólną nazwą w wyborach w okręgu wielomandatowym, natomiast w okręgach jednomandatowych partie koalicyjne wystawiają osobno kandydatów pod własnymi szyldami, jednak z góry dokonują podziału okręgów, w których będą wystawiać kandydatów, tak by nie walczyli oni przeciw sobie. Z tego względu w tabeli 1 w wierszu podającym liczbę partii, które uzyskały mandaty w okręgach jednomandatowych partie koalicyjne traktowane są jako jedna partia; podobnie w tabelach 2–5 i 7 prezentujących liczby mandatów w puli większościowej uzyskanych w poszczególnych wyborach, partie danej koalicji traktuje się, jako jeden podmiot.

Nietypowym – z perspektywy polskich regulacji wyborczych – jest też postanowienie przewidujące, że granice okręgów wyborczych ustala Centralna Komisja Wyborcza. W Polsce o podziale na okręgi w wyborach parlamentarnych decyduje ustawodawca.

Wyniki wyborów z lat 1992–2004

Poniżej przedstawiono wyniki z wcześniejszych wyborów do Sejmu litewskiego. Ze względu na niedostępność danych, dla lat 1996–2004 brak jest sumy głosów oddanych na partie w puli większościowej. Dane do tabel 3–7 pochodzą ze strony Centralnej Komisji Wyborczej Republiki Litewskiej (*Lietuvos*); dane do tabeli 2 otrzymałem bezpośrednio od jednego z pracowników Kancelarii Sejmu Republiki Litewskiej.

Tabela 2

Wyniki głosowania i wyborów do Sejmu w 1992 r.

Nr	Partia	Głosy pierwsze*		Głosy drugie**		Mandaty I*	Mandaty II**	Mandaty ogółem	
		3	4	5	6			9	10
15	Lithuanian Democratic Labor Party	642 423	35,0%	817 331	44,0%	40	36	76	53,9%
1	Sajudis Coalition	345 955	18,8%	393 500	21,2%	10	17	27	19,1%
14	Lithuanian Christian Democratic Party, Lithuanian Political Prisoners and Exiles Union and the Lithuanian Democratic Party Joint List	224 639	12,2%	234 368	12,6%	8	10	18	12,8%
4	Lithuanian Social Democratic Party	166 277	9,1%	112 410	6,0%	3	5	8	5,7%
8	Christian Democrats and Lithuanian National Youth „Young Lithuania” Union „For a United Lithuania”	24 363	1,3%	66 027	3,6%	1		1	0,7%
6	Lithuanian Centre Movement	45 652	2,5%	46 908	2,5%	2		2	1,4%
7	Union of Poles in Lithuania	35 191	1,9%	39 772	2,1%	2	2	4	2,8%
13	Lithuanian National Union (Lithuanian National Union, Independence Party) list	91 282	5,0%	36 916	2,0%	4		4	2,8%
10	Lithuanian Liberal Union	48 120	2,6%	28 091	1,5%				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3	Lithuanian Freedom League	11 616	0,6%	22 034	1,2%				
12	Republic of Lithuania National Progress Movement	54 672	3,0%	19 835	1,1%				
17	Lithuania Moderate Movement	41 223	2,2%	13 002	0,7%				
16	Global Political Movement for Social Justice	5 013	0,3%	9 730	0,5%				
5	Social Political Movement „Lithuanian Freedom Union”	5 752	0,3%	7 760	0,4%				
9	Lithuanian Movement „Chernobyl”	0	0,0%	4 827	0,3%				
2	Lithuanian Commonwealth	3 914	0,2%	4 159	0,2%				
11	Lithuanian Union of Patriots	582	0,0%	1 904	0,1%				
	Lithuanian Consultative Sam	3 939	0,2%	–	–		–		
	Bishop M. Valance Temperance Movement	970	0,1%	–	–		–		
	Niezależni	84 882	4,6%	–	–	1	–	1	0,7%
	Razem	1 836 465		1 858 574		71	70	141	

* Głosy/mandaty w puli większościowej; ** głosy/mandaty w puli proporcjonalnej.

Charakterystyczne dla litewskich pierwszych elekcji (dotyczy to wyborów z 1992 i 1996 r.) jest to, że jedna z partii uzyskiwała bezwzględną większość mandatów w parlamencie. Za pierwszym razem była to lewica, za drugim razem prawica. Trzeba jednak dodać, że w 1992 r. lewica uzyskała bezwzględną większość mandatów zarówno w puli większościowej, jak i w proporcjonalnej. Tymczasem w 1996 r. prawica większość bezwzględną uzyskała tylko w ramach proporcjonalnej puli mandatów i to tylko taką, że ledwie udało się jej zachować bezwzględną większość w ogólnej liczbie mandatów.

Tabela 3

Wyniki wyborów do Sejmu z 1996 r.

Partia	Głosy drugie		Mandaty II	Mandaty I*	Mandaty ogółem	
	2	3			4	5
Homeland Union (Lithuanian Conservatives)	409 585	31,34%	33	37	70	50,36%
Lithuanian Christian Democratic Party	136 259	10,43%	11	5	16	11,51%
Lithuanian Democratic Labour Party	130 837	10,01%	10	2	12	8,63%
Lithuanian Centre Union	113 333	8,67%	9	5	14	10,07%
Lithuanian Social Democratic Party	90 756	6,94%	7	5	12	8,63%
Lithuanian National Party „Young Lithuania”	52 423	4,01%		1	1	0,72%
Lithuanian Women’s Party	50 494	3,86%		1	1	0,72%
The Christian Democratic Union	42 346	3,24%		1	1	0,72%
Lithuanian Poles’ Electoral Action	40 941	3,13%		2	2	1,44%
Lithuanian Citizens Alliance	33 389	2,55%				

1	2	3	4	5	6	7
Lithuanian and Lithuanian National Democratic Party coalition	28 744	2,20%		3	3	2,16%
Lithuanian Liberal Union	25 279	1,93%		1	1	0,72%
Lithuanian Peasants' Party	22 826	1,75%		1	1	0,72%
Lithuanian Russian Union	22 395	1,71%				
Lithuanian Political Prisoners and Deportees	20 580	1,57%		1	1	0,72%
Lithuanian Freedom Union	20 511	1,57%				
Lithuanian Agriculture Party	16 475	1,26%				
Lithuanian Freedom League	12 562	0,96%				
Lithuanian Social Justice	12 234	0,94%				
Lithuanian Socialist Party	9 985	0,76%				
Lithuania Republican Party	5 063	0,39%				
Party of National Progress	3 922	0,30%				
Lithuanian Life Logic Game	3 361	0,26%				
Lithuanian People's Party	2 622	0,20%				
Niezależni	–	–	–	4	4	2,88%
Razem	1 306 922		70	69	139	

* Z powodu frekwencji niższej niż 40% mandaty w dwóch okręgach pozostały nieobsadzone, mimo trzykrotnych wyborów uzupełniających.

Wyniki wszystkich następnych wyborów zmuszały już partie do zawierania koalicji rządowych.

Tabela 4

Wyniki wyborów do Sejmu z 2000 r.

Nr	Partia	Głosy drugie		Man-daty II	Man-daty I	Mandaty ogółem	
		3	4			7	8
9	A. Brazauskas Socialdemocratic Coalition*	457 294	31,08%	28	23	51	36,17%
7	The New Union (Social Liberals)	288 895	19,64%	18	11	29	20,57%
8	Lithuanian Liberal Union	253 823	17,25%	16	18	34	24,11%
6	Homeland Union – Lithuanian Conservatives	126 850	8,62%	8	1	9	6,38%
12	Christian Democratic Union	61 583	4,19%		1	1	0,71%
2	Lithuanian Peasants' Party	60 040	4,08%		4	4	2,84%
5	Lithuanian Christian Democratic Party	45 227	3,07%		2	2	1,42%
3	Lithuanian Centre Union	42 030	2,86%		2	2	1,42%
11	Moderate Conservative Union	29 615	2,01%		1	1	0,71%
13	Lithuanian Poles' Electoral Action	28 641	1,95%		2	2	1,42%
14	Lithuanian People's Union „For the Fair Lithuania”	21 583	1,47%				0,00%
4	Lithuanian Freedom Union	18 622	1,27%		1	1	0,71%
15	„Young Lithuanians”, New Nationalists and Political Prisoners Union	16 941	1,15%		1	1	0,71%

1	2	3	4	5	6	7	8
1	Lithuanian National Union	12 884	0,88%				0,00%
10	The Lithuanian „Social Democracy 2000” Party	7 219	0,49%				0,00%
	Modern Christian Democratic Union	–	–	–	1	1	0,71%
	Niezależni	–	–	–	3	3	2,13%
	Razem	1 471 247		70	71	141	

* Koalicja czterech partii, które w wyborach w puli większościowej uczestniczyły pod własnymi nazwami i uzyskały następującą liczbę mandatów: Lithuanian Democratic Labour Party – 14, Lithuanian Social Democratic Party – 7, New Democracy Party – 2, The Union of the Russians of Lithuania – 0.

Tabela 5

Wyniki wyborów do Sejmu z 2004 r.

Nr	Partia	Głosy drugie		Man- dady II	Man- dady I	Mandaty ogółem	
5	Labour Party	340 035	28,44%	22	17	39	27,66%
6	Coalition of Algirdas Brazauskas and Artūras Paulauskas „Working for Lithuania”**	246 852	20,65%	16	15	31	21,99%
7	Homeland Union (Conservatives, Political Prisoners and Deportees, Christian Democrats)	176 409	14,75%	11	14	25	17,73%
8	Coalition of Rolandas Paksas „For the Order and Justice”***	135 807	11,36%	9	2	11	7,80%
11	Liberal and Centre Union	109 872	9,19%	7	11	18	12,77%
3	Union of Farmers’ Party and New Democracy Party	78 902	6,60%	5	5	10	7,09%
12	Lithuanian Poles’ Electoral Action	45 302	3,79%		2	2	1,42%
14	Christian Conservative Social Union	23 426	1,96%				
15	Lithuanian Christian Democrats	16 362	1,37%				
2	National Centre Party	5 989	0,50%				
4	Republican Party	4 326	0,36%				
10	Lithuanian Social Democratic Union	3 977	0,33%				
1	Lithuanian Freedom Union	3 337	0,28%				
9	National Party „Lithuania’s Way”	2 577	0,22%				
13	Lithuanian National Union	2 482	0,21%				
	Niezależni	–	–	–	5	5	3,55%
	Razem	1 195 655		70	71	141	

* Koalicja dwóch partii: Lithuanian Social Democratic Party, The New Union (Social Liberals).

** Koalicja dwóch partii: Liberal Democratic Party, Lithuanian People’s Union „For the Fair Lithuania”.

Wyniki wyborów z 2008 r.

W wyborach z 2008 r. brało udział 18 partii i koalicji. 16 z nich wystawiło listy partyjne w wielomandatowym okręgu ogólnokrajowym. Jedyna koalicja, składająca się z dwóch partii, wystawiła wspólną listę w okręgu wielomandatowym, jednak partie wchodzące

w jej skład startowały pod własnymi szyldami w okręgach jednomandatowych; podzieliły one okręgi jednomandatowe między siebie tak, by nie kandydować przeciwko sobie. Dwie partie wystawiły kandydatów tylko w okręgach jednomandatowych (w sumie 5 kandydatów). Ponadto w wyborach w okręgach jednomandatowych uczestniczyli kandydaci startujący pod własnym nazwiskiem, niezależni (15 kandydatów). Ponad połowa, 10 partii (koalicji) w jednomandatowych okręgach wyborczych wystawiła kandydatów w ponad połowie okręgów (od 63 do 71). Pozostałe 8 partii wystawiło kandydatów w liczbie okręgów wyraźnie niższej (od 2 do 27). Liczby kandydatów wystawionych przez poszczególne podmioty przedstawia tabela 6.

Tabela 6

Liczba kandydatów do Sejmu w 2008 r.

Numer listy	Nazwa listy	Ogólna liczba kandydatów*	Liczba kandydatów w MMD**	Liczba kandydatów w SMD***
1	Lithuanian Social Democratic Party	141	141	69
2	The Union of the Russians of Lithuania	34	34	5
3	Political Party „Frontas”	88	87	70
4	Lithuanian Centre Party	55	55	6
5	Homeland Union – Lithuanian Christian Democrats	142	141	71
6	New Union (Social Liberals)	138	138	63
7	Party of Civic Democracy	36	35	9
8	Lithuanian Poles’ Electoral Action	143	141	24
9	Rising Nation Party	73	73	69
10	The Coalition „Labor party + youth”	130	130	69
11	Liberals Movement of the Republic of Lithuania	101	100	70
12	Union of Lithuanian Peasants and Peoples	125	125	67
13	Party „Order and Justice” (Liberal Democratic Party)	140	140	71
14	Liberal and Centre Union	141	141	70
15	Party „Young Lithuanians”	46	46	10
16	Lithuanian Social Democratic Union	50	50	27
koalicja 10	<i>Labor Party</i>	<i>(32)</i>	<i>(67)</i>	<i>(32)</i>
	<i>Labour Party</i>	<i>(37)</i>	<i>(63)</i>	<i>(37)</i>
Tylko w SMD	Lithuanian Freedom Union	3	–	3
	Lithuanian People’s Union „For the Fair Lithuania”	2	–	2
	Niezależni	15	–	15
Razem		1603	1577	790

* Jeżeli ogólna liczba kandydatów jest większa niż liczba kandydatów w MMD, oznacza to, że dana partia wystawiła pewną liczbę kandydatów tylko w okręgach jednomandatowych.

** Wielomandatowy okręg wyborczy.

*** Jednomandatowe okręgi wyborcze.

Poniższa tabela przedstawia wyniki głosowania i wyborów do Sejmu litewskiego z 2008 r. Partie uszeregowane są w kolumnie według liczby otrzymanych głosów drugich.

Tabela 7

Wyniki głosowania i wyborów do Sejmu w 2008 r.

Nr	Partia	Głosy pierwsze		Głosy drugie		Mandaty I	Mandaty II	Mandaty ogółem	
5	Homeland Union – Lithuanian Christian Democrats	240 408	19,6%	243 823	19,7%	27	18	45	31,9%
9	Rising Nation Party	116 728	9,5%	186 629	15,1%	3	13	16	11,3%
13	Party „Order and Justice” (Liberal Democratic Party)	147 656	12,0%	156 777	12,7%	4	11	15	10,6%
1	Lithuanian Social Democratic Party	175 023	14,3%	144 890	11,7%	15	10	25	17,7%
10	The Coalition „Labor party + youth”	92 185	7,5%	111 149	9,0%	2	8	10	7,1%
11	Liberals Movement of the Republic of Lithuania	78 539	6,4%	70 862	5,7%	6	5	11	7,8%
14	Liberal and Centre Union	94 585	7,7%	66 078	5,3%	3	5	8	5,7%
8	Lithuanian Poles’ Electoral Action	58 883	4,8%	59 237	4,8%	3		3	2,1%
12	Union of Lithuanian Peasants and Peoples	64 328	5,2%	46 162	3,7%	3		3	2,1%
6	New Union (Social Liberals)	54 502	4,4%	45 061	3,6%	1		1	0,7%
3	Political party „Frontas”	38 192	3,1%	40 016	3,2%				
15	Party „Young Lithuanians”	7 080	0,6%	21 589	1,7%				
7	Party of Civic Democracy	8 568	0,7%	13 775	1,1%				
2	The Union of the Russians of Lithuania	3 654	0,3%	11 357	0,9%				
16	Lithuanian Social Democratic Union	10 396	0,8%	10 642	0,9%				
4	Lithuanian Centre Party	1 776	0,1%	8 669	0,7%				
	Lithuanian Freedom Union	1 547	0,1%	–	–		–		
	Lithuanian People’s Union „For the Fair Lithuania”	993	0,1%	–	–		–		
	Niezależni	33 156	2,7%	–	–	4	–	4	2,8%
	Razem	1 228 199		1 236 716		71	70	141	

W przypadku trzech okręgów wybory rozstrzygnęła już pierwsza tura. Ponadto w jednym przypadku, wybory również rozstrzygnęłyby pierwsza tura, ponieważ jeden z kandydatów otrzymał ponad 50% głosów, jednak frekwencja w okręgu nie przekroczyła 40%. Zatem w 68 okręgach musiała się odbyć druga tura. W 51 przypadkach kandydat, który otrzymał najwięcej głosów w pierwszej turze, otrzymał też najwięcej głosów w drugiej turze, a w konsekwencji uzyskał mandat, przy czym w 39 przypadkach partia wystawiająca owego kandydata otrzymała także najwięcej głosów drugich, a w pozostałych przypadkach nie. W 17 przypadkach drugą turę wygrał kandydat, który w pierwszej zajął drugie miejsce. Zatem w 75% przypadków drugą turę wygrał kandydat, który

uzyskał najwięcej głosów już w pierwszej turze. Na marginesie dodam, że potwierdza to empiryczną regułę, którą ustaliłem już w oparciu o wybory organów wykonawczych (wójtów, burmistrzów, prezydentów) gmin polskich w 2010 r., w których również w 75% przypadków drugą turę wygrał kandydat, który otrzymał najwięcej głosów już w pierwszej turze (Jarentowski, 2012).

W 44 przypadkach najwięcej głosów w pierwszej turze otrzymał kandydat, którego partia otrzymała też najwięcej głosów drugich na terenie danego okręgu wyborczego. Stanowią one 62% spośród 71 okręgów wyborczych. Oznacza to, że wyborcy przeważnie oddają oba głosy na tą samą partię.

Jeśli chodzi o wyniki poszczególnych partii, to rzucają się w oczy różnice głosów pierwszych i drugich w przypadku dwóch partii. „Stara”, jak na warunki młodej demokracji Lithuanian Social Democratic Party otrzymała czwarty wynik jeśli chodzi o liczbę głosów drugich (11,7%), a drugi pod względem liczby głosów pierwszych (14,3%). Ten drugi zaważył o tym, że pod względem ogólnej liczby mandatów LSDP stała się drugą partią w parlamencie. Uzyskała bowiem 15 na 71 mandatów z okręgów jednomandatowych (zaraz po Homeland Union z 27 mandatami); kolejne partie otrzymały tu 6 lub mniej mandatów. Odwrotna sytuacja miała miejsce w przypadku nowej partii – Rising Nation Party – która otrzymała 15,1% głosów drugich (drugi wynik), a tylko 9,5% głosów pierwszych i tylko 3 mandaty w puli większościowej. Oba te porównania mogą wskazywać, że w zakresie wykorzystywania głosów pierwszych wyborcy zachowywali się zgodnie z „prawem” (empirycznym) mówiącym, że wybory większościowe skłaniają do głosowania na partię duże, starsze, o utrwalonej pozycji w systemie partyjnym. W przypadku LSDP można też jednak wnioskować nieco inaczej: jako starsza już partia, miała po prostu więcej rozpoznawalnych w jednomandatowych okręgach wyborczych kandydatów.

Po wyborach szefem rządu został lider Homeland Union – Lithuanian Christian Democrats. Za jego kandydaturą opowiedziały się oprócz, co oczywiste, Homeland Union – Lithuanian Christian Democrats, także Rising Nation Party, Liberals Movement of the Republic of Lithuania, Liberal and Centre Union oraz Union of Lithuanian Peasants and Peoples, a w większości również The Coalition „Labor party + youth”. Przeciw była Lithuanian Social Democratic Party, a wstrzymała się od głosu Party „Order and Justice” (Liberal Democratic Party)⁶. W skład koalicji weszły Homeland Union – Lithuanian Christian Democrats, Rising Nation Party, Liberals Movement of the Republic of Lithuania oraz Liberal and Centre Union (Andrius, 2012).

Wnioski

Paradoksalnie, choć większościowy element mieszanego (superpozycyjnego) systemu wyborczego ma w założeniu wzmacniać system wyborczy [w rozumieniu Sartoriego (Sartori, 1997, s. 42)], to fakt, że jest w nim i element proporcjonalny, wpływa na traktowanie systemu, jako całości, przez uczestników procesu wyborczego, jako „nakazujące-

⁶ Wyniki głosowania: za – 89, przeciw – 27, wstrzymało się od głosu – 16 (Balsavimo, 2012).

go” głosować także na mniejsze partie (jako sprzyjającego mniejszym ugrupowaniom), wpływając na ich zachowania wyborcze. W prawie połowie elekcji (2000 i 2004 r.) efektywna liczba partii na poziomie parlamentarnym była większa w puli większościowej niż w proporcjonalnej, a w pozostałych przypadkach nie była imponująco mniejsza niż w puli proporcjonalnej. Stąd średnia efektywna liczba partii w parlamencie dla wszystkich badanych elekcji też jest w puli większościowej większa (4,3), niż w puli proporcjonalnej (4,1).

Tabela 8

Efektywna liczba partii w Sejmie, 1996–2008

Rok wyborów	Pula proporcjonalna	Pula większościowa	Razem
1992	2,9	2,8	2,9
1996	3,4	3,2	3,4
2000	3,4	5,0	4,2
2004	4,8	5,8	5,4
2008	5,9	4,8	5,8
Średnia	4,1	4,3	4,3

Podobne wnioski można wyciągnąć obserwując indeks agregacji. We wszystkich elekcjach jest on niższy w puli większościowej niż w puli proporcjonalnej. Średnia dla wszystkich elekcji wynosi 7,7 w puli proporcjonalnej, a 3,8 w puli większościowej. Oznacza to, że gdyby obie pule mandatów potraktować jako osobne izby parlamentu, to większość rządząca trudniej byłoby utworzyć w oparciu o większościową pulę mandatów, niż proporcjonalną.

Tabela 9

Indeks agregacji w Sejmie, 1996–2008

Rok wyborów	Pula proporcjonalna	Pula większościowa	Razem
1992	10,3	6,3	6,0
1996	9,4	3,8	3,6
2000	10,0	2,3	2,6
2004	5,2	3,0	3,5
2008	3,7	3,5	2,9
Średnia	7,7	3,8	3,7

Wartości indeksów agregacji dowodzą, że część parlamentu pochodząca z wyborów większościowych jest nie tylko bardziej rozdrobniona, lecz także, że nie przynosi zdecydowanie większego – liczonego w mandatach – udziału największej partii, niż część pochodząca z wyborów proporcjonalnych, a czego przecież należałoby oczekiwać po wyborach większościowych. Przyznać jednak trzeba, że wyniki dotyczące efektywnej liczby partii politycznych są bardziej wiarygodne, ponieważ indeks agregacji traktuje

„jednomandatowe” partie i niezależnych posłów jako osobne podmioty o mniejszej lub większej zdolności koalicyjnej (co tylko czasem może mieć miejsce), natomiast efektywna liczba partii uwzględnia to, że są to podmioty, nawet jeśli czasem liczne, to jednak małe.

Na marginesie, zachowania wyborcze, zarówno po stronie podażowej jak i popytowej, wskazują też, że system większościowy z dwoma turami, choć może nie w wersji francuskiej, nie prowadzi do dwublokowości czy dwupartyjności.

Powyższe szczegółowe wnioski mogą sugerować jeden wniosek ogólniejszy dotyczący mieszanych systemów wyborczych, przynajmniej w wersji superpozytywnej – iż mieszany system wyborczy nie jest połączeniem wad i zalet większościowego i proporcjonalnego systemu wyborczego, w takim stosunku, w jakim mają się do siebie mandaty obsadzone wedle obu formuł, lecz jest on zupełnie nowym systemem wyborczym, którego skutków nie sposób przewidzieć w oparciu o znane skutki większościowych oraz proporcjonalnych systemów wyborczych.

Proporcjonalny element systemu wyborczego zachęca mniejsze partie do samodzielnego uczestnictwa w wyborach. A skoro już w nich uczestniczą, nie mają oporu przed zgłaszaniem kandydatów w puli większościowej, mimo jej niesprzyjającej mniejszym partiom natury. W konsekwencji skoro małe partie wystawiają w puli większościowej swoich kandydatów, wyborcy korzystają z tej okazji i głosują na nich. Znaczna część wyborców oddaje oba głosy na tą samą partię. Na pytania o to czy zachowania typowe dla wyborów większościowych są przenoszone na głosowanie w ramach puli proporcjonalnej czy też może jest odwrotnie, twierdząco należałoby odpowiedzieć raczej na to drugie. Tu też prawdopodobnie leży przyczyna, dla której rywalizacja w puli większościowej nie doprowadziła do pojawienia się – przynajmniej w ramach tej puli – rywalizacji dwupartyjnej lub co najmniej dwublokowej, tak jak to miało miejsce we Francji. Co prawda liczby i indeksy z ostatnich badanych wyborów z 2008 r. zdają się wskazywać na zmniejszający się dystans między obiema pulami mandatów w zakresie owych wskaźników, a być może wróżą w przyszłości, że osiągną wartości oczekiwane od typowych większościowych systemów wyborczych, to jednak nie jesteśmy tego w stanie przewidzieć. Konkludując, większościowe elementy stosowane w ramach mieszanego systemu wyborczego niekoniecznie dają gwarancję, iż przyniosą skutki właściwe czystym systemom większościowym.

Interesujące zapewne byłyby też wskaźniki dysproporcjonalności w obu pulach, jednak wskazane już trudności z dostępem do szczegółowych wyników głosowania uniemożliwiają ich obliczenie dla większej liczby elekcji.

Bibliografia

- Andrius Kubilius – the new Prime Minister* (2012), http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6429&p_d=81417&p_k=2 (dostęp 3 września 2012 r.).
- Balsavimo rezultatai pagal frakcijas* (2012), http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_sale.bals?p_bals_id=-3554&p_var=2 (dostęp 3 września 2012 r.).
- Ishiyama J. T. (1997), *Transitional Electoral Systems in Post-Communist Eastern Europe*, „Political Science Quarterly. The Journal of Public and International Affairs”, Vol. 112, nr 1.

- Jarentowski M. (2012), *Znaczenie drugiej tury wyborów w większościowych formułach wyborczych (na przykładzie wyborów organów wykonawczych gmin polskich z 2010 r.)*, „Studia Polilogiczne”, Vol. 22.
- Konstytucja Republiki Litewskiej* (2001), w: *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, red. W. Stańkiewicz, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Krupavicius A. (1997), *The Lithuanian Parliamentary Elections of 1996*, „Electoral Studies”, Vol. 16, nr 4.
- Law on elections to the seimas, 9 July 1992 No I-2721 (last amended on 15 April 2008 – No X-1490)* (2008), http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=324962.
- Law on political parties, 25 September 1990 No I-606 (last amended by 18 May 2010 – No XI-818)* (2010), http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=373926.
- Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija*, <http://www.vrk.lt>.
- Massicotte L., Blais A. (1999), *Mixed electoral systems: a conceptual and empirical survey*, „Electoral Studies”, nr 3.
- Sartori G. (1997), *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*, London.
- Shugart M. S., Wattenberg M. P. (2001), *Mixed-Member Electoral Systems: A Definition and Typology*, w: *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?*, red. M. S. Shugart, M. P. Wattenberg, New York.
- Tarasiewicz S. (2000), *Wet za weto: Sejm odrzucił weto prezydenta w sprawie znowelizowanej ordynacji wyborczej*, „Kurier Wileński” z dnia 19 lipca.
- Ustawa Republiki Litewskiej z dnia 9 lipca 1992 r. – Ordynacja wyborcza do Sejmu* (1992), „Kurier Wileński” z dnia 23 i 24 lipca.

Summary

„Combination” – a mixed electoral system as a way to strengthen major political parties on the example of Lithuania

With the exception of the first transitional elections, since 1992 a mixed electoral system has been used in Lithuanian elections to parliament, in a variant called the combination or superposition. Half of the seats are filled according to the absolute majority formula, and the other half according to a proportional formula. The voter has two votes. The paper also describes other elements of the electoral system and its evolution. The main question in the survey, however, is whether the results of the elections in the proportional part bring more parties to the parliament than the majority part of the election results. It turns out that more parties and smaller parties get into parliament thanks to the majority formula. This contradicts the widespread thesis that the majoritarian formula helps reduce the fragmentation of parliament and facilitates a majority government. Moreover, the numbers show that the second round, used in the majoritarian part of the election, in 75% of districts confirms the victory of the candidate who came first in the first round.

Key words: Lithuania, mixed electoral system, election, combination, superposition